

ІСТОРИЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Відякіна М.М.

к.е.н., доцент кафедри світового господарства
і міжнародних економічних відносин

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Перші зафіксовані в історичних джерелах економічні санкції були застосовані в 432 році до н.е. Афіньським морським союзом стосовно міста Мегара (у складі Пелопонеського союзу) з метою припинення практики прийому ним афіньських рабів-втікачів й освоєння священних прикордонних територій. Згідно з Мегарським указом Афіни запроваджували торгові санкції на Мегару, мегарським купцям заборонялося заходити в афіньські порти і торгувати на ринках [2, р. 39]. Ефективність санкцій виявилася спірною: з одного боку, мегарські купці зазнали суттєвих збитків, однак, з іншого були змушені звернутися до союзників (насамперед Спарти) по військову підтримку. В результаті розпочалася Пелопонеська війна, унаслідок якої Афіни зазнали нищівної поразки, а Афіньський союз було знищено.

У середньовічній Європі економічні санкції характеризувалися локальністю й короткостроковістю через постійну зміну конфігурацій торгових і військових союзів.

В новітній історії вперше до масштабних економічних санкцій як засобу політики вдався Наполеон, запровадивши в 1806-1814 рр. «континентальну блокаду» (цілковиту заборону на торгівлю з Англією).

Стратегія ж застосування торговельних санкцій проти недружніх держав була вперше розроблена й реалізована наприкінці 19 ст. Британською Імперією, для якої торгові санкції були одним з найчастіше вживаних інструментів тиску на інші держави.

Отже, упродовж ХІХ ст. основним інструментом економічних санкцій були морські блокади, спрямовані на запобігання морської торгівлі окремої країни з іншими без оголошення їм війни. У період з 1827 (перша відома морська блокада) по 1914 рік була зафіксована 21 блокада проти Туреччини, Португалії, Нідерландів, Колумбії, Панами, Мексики, Аргентини і Сальвадора. Ініціаторами блокад виступали Велика Британія (12 разів), Франція (11 разів), Італія і Німеччина (тричі), Росія і Австрія (двічі), Чилі [1, р. 189].

До ХХ ст. застосування власне економічних санкцій було явищем досить рідкісним. Втім, після Першої світової війни виникло загальне прагнення обмежити збройні конфлікти і замінити їх непрямим впливом.

Досвід використання санкцій в період між двома світовими війнами в цілому можна визнати невдалим:

- відмова ряду західних країн від торгівлі з СРСР за золото через конфіскацію більшовиками іноземної власності, згорання НЕПу, супроводжувалася фактичними закупівлями зерна, деревини, продажу промислового обладнання, що сприяло зміцненню радянської військової могутності;

- запровадження Лігою Націй санкцій проти Італії в 1935 році (за агресію проти Ефіопії) не завадило їй тимчасово окупувати Ефіопію;

- встановлення в 1939 р. «морального ембарго» на продаж СРСР деяких технологій президентом Ф. Рузвельтом через напад СРСР на Фінляндію в цілому не дало істотного ефекту;

- заборона 1940 р. на поставки нафтопродуктів Японії (через захоплення частини Китаю) хоч мала економічні наслідки, втім призвела до атаки японців на Перл-Харбор.

Епоха міжнародних економічних санкцій розпочалася після Другої світової війни. До початку війни під колективні економічні санкції підпадали Югославія, Греція, Болівія, Парагвай і Італія.

За часів холодної війни низька ефективність економічних санкцій була зумовлена протистоянням західного і східного блоків. Єдині підтримані обома блоками санкції застосовувалися лише двічі (стосовно Родезії і ПАР). Одним з найвідоміших випадків колективних економічних санкцій того часу можна вважати обмеження поставок в соціалістичні країни стратегічних товарів і технологій. А найвідомішим прикладом довгострокових односторонніх санкцій є ембарго США стосовно Куби, що почалося в 1960-1962 рр., і триває й досі.

США, як один з головних ініціаторів застосування санкцій у сучасному світовому господарстві, почали набагато частіше вдаватися до них по завершенню «холодної війни». Так, в період з 1918 по 1992 р. США застосовували санкції 54 разів, а з 1993 по 2002 р. – 61 [1, р. 193].

З 14 випадків застосування економічних санкцій ООН 12 припадають на період після 1990 року. Під них підпадали Ірак (з 1990), Югославія (1991-2001), Сомалі (з 1992), Лівія (1992-2003), Ліберія (з 1992), Ангола (1993-2002), Гаїті (1993-1994), Руанда (1994-2008), Сьєрра-Леоне (з 1997), Афганістан (з 1999), Еритрея і Ефіопія (з 2000), ДР Конго (з 2003), Кот-д'Івуар (з 2004), Судан (з 2004), Ліван (з 2005), Іран (з 2006), КНДР (з 2006) [2, р. 18]. За оцінками ООН, на початку ХХІ ст. економічні санкції

США й інших розвинутих країн діяли відносно десятків країн світу, в яких проживає 52% населення планети [2, р.12].

Враховуючи невдалий досвід економічних санкцій проти Іраку (термін дії санкцій – 1990-2003 рр., ініціатори: США, ООН), ООН та країни-учасниці відмовилися від нав'язування комплексних торгових ембарго й розпочали обговорення ефективніших шляхів застосування санкцій. Так, виникла концепція «розумних» санкцій, яка наголошує на спрямуванні санкцій лише на осіб та організації, які відповідають за певні дії.

Таким чином, історія економічних санкцій засвідчує, що упродовж сотень років одні держави постійно намагалися вплинути на інших (насамперед своїх сусідів), вдаючись до непрямих методів. При цьому, мотиви й технології запровадження економічних санкцій лишаються фактично незмінними. Втім, зважаючи на те, що історично санкції часто поглиблювали проблеми, які були покликані розв'язати, питання обґрунтування їх доцільності й ефективності до цього часу не втрачають актуальності.

Джерела:

1. Davis L. History Lessons Sanctions: Neither War nor Peace / L. Davis, S. Engerman // Journal of Economic Perspectives. – Vol. 17, Number 2. – Spring 2003. – P. 187-197.

2. Hufbauer G.C. Economic Sanctions Reconsidered, 3rd edition / G.C. Hufbauer, J.J. Schott, K.A. Elliott, D. Oegg. – Peterson Institute for International Economics, June 2009. – 248 p.